

PRŮKOPNICKÁ REKONSTRUKCE PRŮKOPNICKÉ STAVBY

Rostislav Švácha

[*Stavba 10(1), 50-51 (2003) ISSN 1210-9568*]

Podobu mnoha významných solitérů české architektury ze silného údobí 1956-1970 vážně zdeformovaly výměny jejich obvodových pláštů, ke kterým se v masovém měřítku přistoupilo v posledních třinácti letech. Stavby z této rané doby velkých skleněných stěn, ať už výplňových, anebo zavěšovaných na konstrukci budovy z boku podle amerického principu "curtain wall", jsou přitom na každou sebemenší změnu velmi citlivé. Čeští architekti a konstruktéři museli takové závěsové stěny vytvářet na koleně, bez přímých zkušeností s vyspělejšími západními technologiemi a bez možnosti tyto technologie dovážet. Sami museli pátrat po sklárnách schopných vyrobit dostatečně velké a odolné skleněné dílce, sami museli vynalézat způsoby, jak tyto dílce uchytit do kovových vyprofilovaných ráků, sami museli pro výrobu těchto ráků vyhledávat kovovýrobce. České zavěšené pláště z doby po roce 1956 se proto sice jeví jako primitivnější než jejich soudobé západní protějšky a vzory, metoda "udělej si sám" však paradoxně zaručila, že se ve srovnání s tehdejšími západními výtvyry zdají být značně osobité. Obtížné podmínky vzniku jim vtiskly charakteristický výraz.

V drtivé většině případů však právě tento výraz padl za oběť nedávným rekonstrukcím. Tady stačilo, aby se nepatrně změnila tloušťka kovových profilů, barevný odstín skla a také jeho zrcadlivost, a ihned se dostavil pocit, že stojíme před nějakou jinou budovou. Dostavoval se bohužel mnohem častěji, než to dějiny české architektury v údobí 1956-1970 a péče o jejich nejdůležitější památky budou moci unést. Za posledních třináct let ztratily svou původní tvář téměř všechny důležité stavby z uvedených let, Bruselskou restaurací počínaje a domem Albatros na pražské Národní třídě konče. Nedovedu si představit, jak napíšeme dějiny české architektury 20. století, nebudeme-li mít u těchto staveb k dispozici jejich staré fotografie. A zároveň si s lítostí uvědomuji, že to jsou právě jen fotografie, co nám z těchto staveb, často veledůležitých, dodneska zbylo. Rekonstrukce je totiž zbavily jejich umělecko-historické a památkové ceny; tu by jim mohla vrátit pouze nová rekonstrukce vědomá si jejich původního významu. A znovu opakuji, že nejde o ztráty ojedinělé, nýbrž masové; o zánik celé důležité vývojové linie v novodobých dějinách české architektury.¹

V Praze této smršti odolali tři poslední mohykáni; tři stavby architekta Karla Pragera (1923-2001), který na technickém vývoji českých závěsových stěn nesl hlavní zásluhu. Na myslí mám parlament u Národního muzea, budovy projektových ústavů u Emauzského kláštera a makromolekulární ústav Akademie věd na Petřínách. Třetí z nich je nejstarší (projekt 1959-1960, dokončení 1963-1964),² pro dějiny českých "závěsovek" proto obzvláště důležitá, a neceníme si jí jen z umělecko-historického, ale i z širšího kulturního hlediska. V roli Pragerova klienta, partnera, rádce a v určité chvíli i ochránce zde totiž vystupoval jeden z největších českých přírodovědců 20. století Otto Wichterle, tehdejší ředitel Ústavu makromolekulární chemie ČSAV. Wichterle pomáhal Pragerovi najít sklárny, které uměly pro jeho ústav vyrobit desky zavěšeného pláště. Když v tuhé zimě 1963/1964 právě hotový plášť popraskal, přinesl

Wichterle důkaz, že to nebyl architekt, nýbrž sklárna, kdo za to může, neboť laboratorní analýzou zjistil, že sklárna u dílců pláště nedodržela předepsaný postup výroby. Byl to - podle Pragerova svědectví - konečně sám Wichterle, kdo po poradě se svou neméně proslulou sestrou, sochařkou Hanou Wichterlovou, architekta utvrdil v přesvědčení, že slepá štítová zeď ústavu, účinkující jako point-de-vue ulice Na Petřínách, se má dotvořit abstraktně, a nikoliv barevnou figurální mozaikou, jak to Pragerovi ještě v duchu estetiky socialistického realismu doporučovala vyšší místa.³

Devadesátých let 20. století se Pragerova závěsová stěna makromolekulárního ústavu dožila značně zchátralá; přestala už vyhovovat nárokům na bezpečnost, hygienu a zateplení. Bez její opravy či výměny už tento akademický ústav nemohl dobře fungovat. Investiční odbor AVČR, který nedisponoval dostatkem peněz na dokonale přesnou imitaci původního Pragerova pláště, uvažoval zprvu buď o prostém obezdění železobetonového skeletu budovy, anebo o náhradě její závěsové stěny za podobně tvarovanou a zbarvenou stěnu dřevěnou. Proti tomuto úmyslu se však postavil autor budovy Karel Prager a jeho provedení zabránil i fakt, že během diskusí a jednání o způsobu rekonstrukce prohlásilo Ministerstvo kultury České republiky budovu ústavu za kulturní památku. Projekt opravy, respektive výměny pláště, který kvůli nedostatku peněz úplně nekopíroval originální stav z let 1960-1964, přesto však co nejvěrněji evokoval jeho původní podobu, pak pod dohledem Pragerovým vypracoval jeho mnohaletý spolupracovník Miloslav Pavlík, na jehož stať o tomto počínu bych čtenáře tohoto čísla *Stavby* rád odkázal.

Pomineme-li zvláštní případ opravy Bruselské restaurace, provedené nedávno podle projektu Jiřího Kripnera,⁴ pak specifikum rekonstrukce budovy Ústavu makromolekulární chemie AVČR spočívá v tom, že se jako jediná akce tohoto druhu prováděla pod dohledem památkové péče a usilovala u Pragerovy budovy zachránit její památkový charakter. Stala se z tohoto hlediska akcí průkopnickou. Nelze samozřejmě pominout její sporné momenty. Na první pohled je zřejmé, že vstupní část nízkého křídla dostala skla méně průhledná, než byla původní, a že také zelený odstín skel u závěsových stěn hlavní budovy se od původního tónu liší: zdá se být matnější, méně zářivý a příliš stejnorodý.⁵ Nejdůležitější rozdíl mezi starým a novým stavem pak spočívá v tom, že u vyprofilovaných kovových rámců zavěšeného pláště ubyla v každém patře jedna vodorovná lišta. Jak to ještě stihl vysvětlit sám Prager, sklárna kolem roku 1960 nedovedla vyrobit desku náležitě velikosti. Deska se pak v určitých partiích fasády musela složit ze dvou kusů propojených vzpomínutou lištou, ačkoli architekt by už tehdy, při práci na projektu, rád použil pouze jeden větší kus.

Udělal rekonstrukce správně, když se místo technických podmínek z raných šedesátých let opírala o technické vymoženosti let devadesátých? Udělal dobře, když místo imitace stavu fakticky provedeného raději zobrazila ideální architektovu představu? Bylo by vhodné kopírovat původní stav například tak, že se skleněná deska znovu rozdělí na dva kusy, anebo tak, že se na ni lišta prostě nalepí jako dekorace? Jde o otázky, které si dnes často kladu, a neumím na ně najít jednoznačnou odpověď.⁶ Jistě by nám tu pomohla zkušenost z památkářských rekonstrukcí obdobného typu budov na Západě, které však zatím byly nepočtené a mnoho o nich nevíme. V každém případě však pokládám obnovu makromolekulárního ústavu za úspěch, těžce vybojovaný a velmi poučný. Z dějin české novodobé architektury mnohé budovy se závěsovými stěnami po necitlivých rekonstrukcích vypadly, ale Pragerův ústav na Petřínách v nich i po své rekonstrukci zůstal.

Poznámky

1 Srov. Rostislav Švácha, "Přežije brusel?", in: Naďa Goryczková (ed.), *Péče o památky moderní architektury. Sborník příspěvků*. Památkový ústav v Ostravě, 1999, s. 3-5.

2 *Architektura ČSSR XXII*, 1963, s. 275. - *Architektura ČSSR XXIV*, 1965, s. 653-658.

3 Autorem mozaiky měl být Martin Sladký. - Málo známé údaje o angažmá Otto Wichterleho mi sdělil Karel Prager v několika rozhovorech, které jsme spolu vedli od roku 1993.

4 Richard Němec, "Bývalá restaurace Praha EXPO 58 - chvalozpěv nebo žalozpěv?". *Stavba VIII*, 2001, č. 6, s. 32-39.

5 Toto zelené sklo však pravděpodobně stárnutím dostane stejný tón, jaký měl originál, jak je to už dnes z jeho stavu zřejmé. Karel Prager označoval tento zelený odstín za "flaškový".

6 Nejsm si rovněž jistý, jaké "právo" by u památkově chráněné stavby dosud žijícího autora platilo víc; zda právo autorské, anebo právo zákona o památkové péči. Do hry by též mohl vstoupit problém kanonické podoby autorova výtvoru, před kterým často stojí editoři literárních textů, do jejichž znění autor během doby zasahoval a korigoval je. K tomu viz Rudolf Havel - Břetislav Štorek (eds.), *Editor a text*. Praha 1971.